

Slutreplik om vätgasstål-satsningen i Norrland

MAGNUS HENREKSON,
CHRISTIAN SANDSTRÖM
OCH CARL ALM

Vi tackar Mats Bladh för hans replik på vår artikel om vätgasbaserat stål och de pågående satsningarna i Norrland (Bladh 2022).

Bladh lyfter flera viktiga aspekter på frågan om hållbar utveckling och hur den bäst kan åstadkommas. Han vänder sig mot vårt fokus på teknikneutralitet med motivet att ”teknikneutraliteten inte är neutral”, detta eftersom den befintliga tekniken alltid befinner sig i ett överläge. Neutraliteten skulle därför enligt Bladh cementera *status quo*, vilket vore problematiskt.

Bladh har rätt i att ny teknik ofta befinner sig i ett strukturellt underläge. Den etablerade lösningen har redan varit föremål för betydande inlärningseffekter och ofta är den installerad i samhället med stora fasta kostnader, vilket ger upphov till spårbundenhet. Vidare är de etablerade lösningarna ofta bättre representerade vid samhällets olika förhandlingsbord eftersom de i regel backas upp av etablerade, resursstarka aktörer. Även i de fall där det är uppenbart att ett tekniskifte är samhällsekonomiskt lönsamt på lång sikt kan dessa faktorer kraftigt försena eller t o m förhindra tekniskiftet. Således finns det goda principiella skäl för att på olika sätt backa upp morgondagens teknik för att förhindra att den kvävs i sin linda av dagens dominanter.

I sitt resonemang missar Bladh att även sådana stöd till den nya tekniken kan utformas på ett teknikneutralt sätt. Det finns flera exempel på hur miljön har förbättrats med hjälp av tuffa, teknikneutrala åtgärder. Förbudet mot bly

i bensinen infördes utan att diktera för marknads aktörer hur eller med vilken teknik detta skulle åstadkommas. Skatt på koldioxidutsläpp medför att marknads aktörer hushållar mer med de resurser som förorsakar utsläppen och börjar söka efter tekniska lösningar som eliminerar utsläppen.

Det finns många exempel på hur sådan politik medfört avsevärda miljöförbättringar. I förhållande till BNP har CO₂-utsläppen minskat med 60 procent sedan 1990. 24 av de 26 miljöfarliga utsläpp som Naturvårdsverket mätt sedan 1990 har gått ner. I genomsnitt har det skett en halvering av dessa föroreningar och i relation till BNP är nedgången omkring 75 procent (Grafström och Sandström 2020).

Vi är betänksamma vad gäller vätgasinvesteringarna i Norrland just på grund av att de inte sker på det här sättet. Med olika riktade stöd till specifika teknologier och företag intervenerar staten i den evolutionära selektionsprocess som är marknadsekonomins styrka. Med EU-stöd för vätgas som totalt uppgår till ett belopp motsvarande Sveriges BNP kortsluts den här processen och vi riskerar att bli inlåsta i fel lösning, varpå ytterligare ett decennium av handlingsutrymme förloras.

Vätgasstålprojektet härrör från en uppdragsdriven innovationspolitik där den svenska staten och Europeiska unionen spelar en stor roll i en näringsgrens produktion eller finansiering. I det större fallet, Hybrit, är det t o m fråga om att entreprenörsfunktionen ska utövas av stora helstatliga eller statligt kontrollerade bolag. Här har staten gjort just det som är allra viktigast att undvika när man stöder en viss typ av innovationsverksamhet, nämligen att välja vinnare. Detta leder till en försämrad selektionsprocess och att otjänliga ekonomiska idéer alltför ofta överlever för länge.¹ Här förtjänar att nämnas att bara i Sverige finns det åtminstone

SLUTREPLIK

Magnus Henrekson är professor och senior forskare vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN). Han var IFN:s vd 2005–20. Han forskar huvudsakligen om entreprenörskapets ekonomi. magnus.henrekson@ifn.se

Christian Sandström är teknologie doktor och biträdande professor vid Internationella Handelshögskolan i Jönköping, docent vid Chalmers och knuten till Ratio. Hans forskning handlar om samspelet mellan teknisk utveckling, regleringar och företags konkurrenskraft. christian.sandstrom@ju.se

Carl Alm är forskningsassistent vid Ratio och har en masterexamen i nationalekonomi från Örebro universitet. carl.alm95@gmail.com

två konkurrerande teknologier för att producera fossilfritt stål: GreenIron och FerroSilva.² Och om det bara i lilla Sverige utvecklas två konkurrerande teknologier, hur många utvecklas det då inte i resten av världen i detta nu? Vad händer med konkurrensen när dessa två bolag ska hävda sig mot tre statliga eller statligt styrda bolag, som gör gemensam sak och dessutom erhåller miljardbelopp i stöd från såväl EU som svenska staten?

Under 2000-talet har vi tyvärr upplevt ett flertal fall av hur den här sortens satsningar misslyckas kapitalt. Det blåstes upp en bubbla av etanolbilar under perioden 2004–08 som sedermera punkterades. Relaterat till bubblan gjordes också enastående felsatsningar på produktion av etanol ur cellulosa. Här har såväl svenska myndigheter som Energimyndigheten och Sida, som EU och ett flertal andra offentliga aktörer tillsammans skapat en jordmån där Sekab, ett litet kommunalt bolag i Örnsköldsvik, kunde dra ner kommunen i miljardskulder och korruptionshärvor som tog sig långt bortom landets gränser till Brasilien, Tanzania, Mocambique och Ungern. De olika satsningar på biogas som gjorts av kommunala bolag runt om i landet framstår ofta i dag som lika misslyckade. Storslagna löften om hållbar utveckling, återindustrialisering, framtida exportsuccéer och gröna arbetstillfällen byttes mot nedläggningar, öde fabriker, nedskrivningar, ekonomiska slukhål och frånvaro av hållbar utveckling.³

Dessa exempel borde stämma till eftertanke. Vi förespråkar inte *laissez-faire* liberalism och att den osynliga handen

ska göra jobbet. Vi efterlyser att beslutsfattare drar lärdom av dessa sentida misslyckanden, men superlativen från politiker, myndigheter och storföretag tyder på motsatsen: samma misstag verkar vara på väg att återupprepas – i ännu större skala.

Mats Bladh avslutar sin replik med att problematisera elförsörjningen. En bärande och realiserbar idé om hur elförsörjningen ska säkerställas är en helt avgörande pusselbit som inte beaktats i tillräcklig grad när planerna har dragits upp för att producera stål med hjälp av vätgas. Häri ligger också vår poäng: när staten kraftfullt engagerar sig i den här sortens storskaliga satsningar och enorma summor spenderas på kort tid för ett visst ändamål, då har man ofta förbisett någon viktig aspekt. Stora investeringar får stora konsekvenser, som sällan är helt genomtänkta, inte minst när någon annan står för en stor del av notan.

Som Bladh pekar på är uppskattningarna av elbehoven nu uppe i hisnande 80 TWh, vilket är mer än hälften av Sveriges nuvarande elförbrukning. Vän av ordning frågar sig hur det är möjligt att föreslå någonting sådant utan att samtidigt presentera en genomtänkt strategi för hur den erforderliga gröna elen ska produceras. I och med kärnkraftsnedläggningarna lider Sverige redan i dag brist på tillförlitlig baskraft. Om vätgasstalsprojekten lägger beslag på vattenkraften i Norrland kommer de indirekta effekterna på södra Sverige att bli betydande. Att satsningarna drivs på trots de alltmer uppenbara bristerna i det svenska elsystemet är att agera mot bättre medvetande.

¹ För en mer omfattande analys av riskerna med en uppdragsdriven innovationspolitik hänvisas till Elert och Henrekson (2022).

² Se vidare <https://greeniron.se>, <https://www.ferrosilva.com/> och Lundin (2021).

³ Se vidare Sandström och Alm (2022). Det är inte bara Sverige som har dåliga erfarenheter av den här typen av uppifrån dirigerade satsningar. Exempelvis dokumenterar Amenta och Stagnarò (2022) att de omfattande subventionerna till förnybar energiproduktion i Europa har haft mycket begränsade miljöeffekter och sällan varit ekonomiskt gynnsamma. Grafström (2022) påvisar ett sådant mönster gällande vindkraften i Kina.

REFERENSER

Amenta, C och C Stagnaro (2022), "The Failures of the Entrepreneurial State: Subsidies to Renewable Energies in Europe", i Sandström, C och K Wennberg (red), *Questioning the Entrepreneurial State*, Springer, Cham CH.

Bladh, M (2022), "Vätgas: "Teknikneutraliteten är inte teknikneutral", *Ekonomisk Debatt*, årg 50, nr 1, s 69–70.

Elert, N och M Henrekson (2022), "Collaborative Innovation Blocs and Mission-oriented Innovation Policy: An Ecosystem Perspective", i Wennberg, K och C Sandström (red), *Questioning the Entrepreneurial State*, Springer, Cham CH.

Grafström, J (2022), "They Build Windpow-

er but Little Electricity Came", i Wennberg, K och C Sandström (red), *Questioning the Entrepreneurial State*, Springer, Cham CH.

Grafström, J och C Sandström (2020), "Mer för mindre? Tillväxt och hållbarhet i Sverige", Ratio, Stockholm.

Lundin, K (2021), "Wallenbergs ägarbolag investerar i nytt bolag inom fossilfritt stål", *Dagens Industri*, 13 december 2021.

Sandström, C och C Alm (2022), "Directionality in Innovation Policy and the Ongoing Failure of Green Deals: Evidence from Biogas, Bio-ethanol, and Fossil-free Steel", i Wennberg, K och C Sandström (red), *Questioning the Entrepreneurial State*, Springer, Cham CH.